

*Qənbərov Vüqar Əhliman oğlu,
dissertant,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti,
E-mail: vuqar.qanbarov.bbu@gmail.com
© Qənbərov V.Ə., 2021*

UOT – 657.6; 368

SİĞORTA ŞİRKƏTLƏRİNDƏ AUDİTİN APARILMA METODOLOGİYASININ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi – sığorta şirkətlərində auditin aparılma metodologiyasının qiymətləndirilməsi, auditin aparılması qaydalarını müəyyən etmək və sığorta şirkətlərində audit yoxlamasının hansı istiqamətlər üzrə həyata keçirilməli olduğunu öyrənmək və qiymətləndirməkdir.

Tədqiqatın metodologiyası – tədqiqat işində sistemli yanaşma, məntiqi ümumiləşdirmə, analiz metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – sığorta fəaliyyətinin əhəmiyyətini nəzərə alaraq, onlarda hesabatlılığın olması, ödəmə qabiliyyətinin artırılması, xidmət sahələrində keyfiyyət dərəcəsinin yüksəlməsi üçün audit xidməti təkmilləşdirilməlidir.

Tədqiqatın nəticəsi – sığorta şirkətlərinin daha şəffaf, uzunömürlü xidmət göstərmələri, daha çox mənfəət əldə etmək, baş vermiş çatışmazlıqları müəyyən etmək, işin keyfiyyətinin artırılması, maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi üçün audit yoxlamasının həyata keçirilməsi zəruridir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – sığorta şirkətlərində auditin aparılma metodologiyasının istiqamətləri müəyyən edilmiş və qiymətləndirilmişdir.

Açar sözlər: sığorta, audit, sığorta fəaliyyəti, idarəetmə keyfiyyəti, sığorta ödənişi, sığorta təşkilatı, daxili nəzarət.

G İ R İ Ş

Azərbaycan sığorta sistemi ciddi və mürəkkəb problemlərlə üzləşir və bunların həlli sığorta bazarının və sığorta təşkilatlarının vəziyyətindən asılıdır. Sığortanın vətəndaşların, təşkilatların və dövlətin əmlak maraqlarını qoruma sistemi kimi rolu, onu cəmiyyətin sosial-iqtisadi sisteminin zəruri elementinə çevirir. Sığorta, hadisələr baş verdikdə zərərin ödənilməsi xərclərini büdcədən azad edən uzunmüddətli investisiyaların ən sabit mənbəyidir. Dünyanın bütün ölkələrində sığorta iqtisadiyyatın strateji sahəsidir. Uzun müddət sığorta şirkətlərinin maraqları üçün istifadə edilə bilən ehtiyat fondlarının təsirli həcmələri onları güclü maliyyə və kredit qurumlarına çevirir. 1992-ci ildən bəri ölkədə sığorta bazarının inkişafı nəticəsində beynəlxalq standartlara cavab verən sığorta şirkətləri meydana gəldi. Milli sığortanın daha da inkişaf etdirilməsi, vətəndaşların və hüquqi şəxslərin əmlak maraqlarının sığorta vasitəsilə qorunmasının təsirli bir sisteminin yaradılması məqsədi ilə ölkədə sığorta sisteminin inkişafını sürətləndirmək üçün islahatlar həyata keçirilir. İslahatlar məqsədə çatmaq və cəmiyyətin sosial-iqtisadi sabitliyini təmin etmək üçün yığılmış problemlərin hərtərəfli həllinə əsas-

AUDİT 2021, 4 (34), səh.25-34.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 25-34.

lanan güclü sığorta sisteminin yaradılmasını zəruri edir. Konsepsiya milli sığorta sisteminin inkişafı üçün aşağıdakı ən vacib vəzifələri müəyyənləşdirdi:

1. Sığorta sisteminin etibarlılığını və maliyyə sabitliyini təmin etmək;
2. Sığorta bazarında aktiv struktur siyasətinin aparılması;
3. Sığorta fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsinin effektivliyinin artırılması;
4. Azərbaycan və beynəlxalq sığorta bazarları arasında əlaqələrin inkişafı;
5. Sığorta fəaliyyətinin normativ bazasının təkmilləşdirilməsi.

Tədqiqatın əsas məzmunu

Auditin ortaya çıxması müəssisəni idarə etməkdə birbaşa iştirak edənlərin (rəhbər, menecer) və onun fəaliyyətinə investisiya qoyanların (mülkiyyətçi, səhmdar, investor) maraqlarının təmin edilməsi ilə əlaqədardır. Müəssisələrin kifayət qədər tez-tez iflas etməsi, rəhbərliyin aldadılması maliyyə qoyuluşu riskini xeyli artırır. Yüksək keyfiyyətli audit xidmətlərinə tələb hər zaman olub və daha da artmaqda davam edir. Bazarda mövcud dəyişən amillər, maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin şərtləri, yüksək keyfiyyətli və etibarlı məlumat olmadan düzgün təhlil edilə bilməz. Yoxlama şirkətin işini həm tərəfdaşları, həm də idarəetmə işçiləri üçün daha açıq və etibarlı edir. Bu isə, daha sərfəli müqavilələr, daha sərfəli şərtlərlə kreditlər və s. imzalama ehtimalını artırır. Əvvəlcə audit xarici kapitalla yaradılan müştərək müəssisələrdə aparılırdı. Çünki xarici tərəfdaşlar müstəqil audit təşkilatı tərəfindən təsdiqlənmiş maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsini tələb edirdilər. Sahibkarlıq fəaliyyətinin yeni formalarının meydana çıxması, səhmdar cəmiyyətlərin, məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlərin, kommersiya banklarının və digər müəssisələrin yaranması, auditin əhatə dairəsinin xeyli artmasına gətirib çıxartdı. Auditin spesifikliyi ondan ibarətdir ki, müştəri auditorun işlədiyi müddətdə keçirdiyi bütün prosedurları görmür, yalnız hesabatların etibarlılığı barədə rəy verilən audit hesabatı alır. Gücləndirilmiş nəzarət audit fəaliyyətinin xüsusiyyətidir. Auditor tərəfindən tərtib edilmiş audit hesabatı istifadəçilərə etibarlı, obyektiv və doğru maliyyə məlumatlarının verildiyi inamını yaradır. Bu auditorun ictimai funksiyasıdır. Beləliklə, auditor cəmiyyətin maraqlarını qoruyur və eyni zamanda onun qarşısında müəyyən öhdəliklər götürür. Təbii ki, şirkət auditorun öz funksiyalarını layiqincə yerinə yetirdiyinə əmin olmaq istəyir.

Dövlət, bütövlükdə iqtisadiyyatda müsbət inkişaf tendensiyası ilə əsas tədbirlərin həyata keçirilməsi nəticəsində sığorta haqlarının həcmnin və sığorta şirkətlərinin imkanlarının artacağını güman edir. Bazar münasibətlərinə keçid sığorta şirkətlərinin fəaliyyətində müstəqil audit nəzarətinin yaranmasına və inkişafına səbəb oldu. Sığorta təşkilatlarında auditin əsas məqsədi maliyyə hesabatlarının etibarlılığı, əlaqəli xidmətlərin göstərilməsi (məsləhət, qurulma, bərpa, mühasibat uçotu və s.) barədə rəy bildirməkdir. Sığorta auditinin yaxın gələcəkdə inkişaf perspektivlərinə gəldikdə, hazırda sığorta şirkətlərinin fəaliyyət növü üzrə məcburi yoxlamanın zəruriliyi müəyyən edilir. Sığorta şirkətlərində audit fəaliyyətindən istifadə edərək göstərilən standartlara əməl olunması zəruridir:

1. Audit hesabatının hazırlanması qaydası;
2. Audit planlaması;
3. Audit sübutları;
4. Audit hesabatının imzalanma tarixi və maliyyə hesabatlarının hazırlanması və təqdim olunma tarixindən sonra baş verən hadisələrin əks olunması.
5. Audit təşkilatının yoxlamaya razılıq verməsi barədə məktub;
6. Yoxlamanın sənədləşdirilməsi;
7. Audit zamanı mühasibat uçotu sistemlərinin və daxili nəzarətin öyrənilməsi və qiymətləndirilməsi;

AUDİT 2021, 4 (34), səh.25-34.
AUDIT 2021, 4 (34), pp. 25-34.

8. Auditorun yoxlamanın nəticələrinə əsasən təsərrüfat subyektinin rəhbərliyinə yazılı məlumatı;

9. Auditorun maliyyə hesabatındakı təhrifləri müəyyənləşdirilməsi prosedurları;

10. Kompüter məlumatlarının işlənməsi şəraitində audit;

11. Analitik prosedurlar;

12. Əhəmiyyətlik və audit riski;

13. Auditorun təhsili;

14. Yoxlama zamanı normativ aktlara uyğunluğunun yoxlanılması;

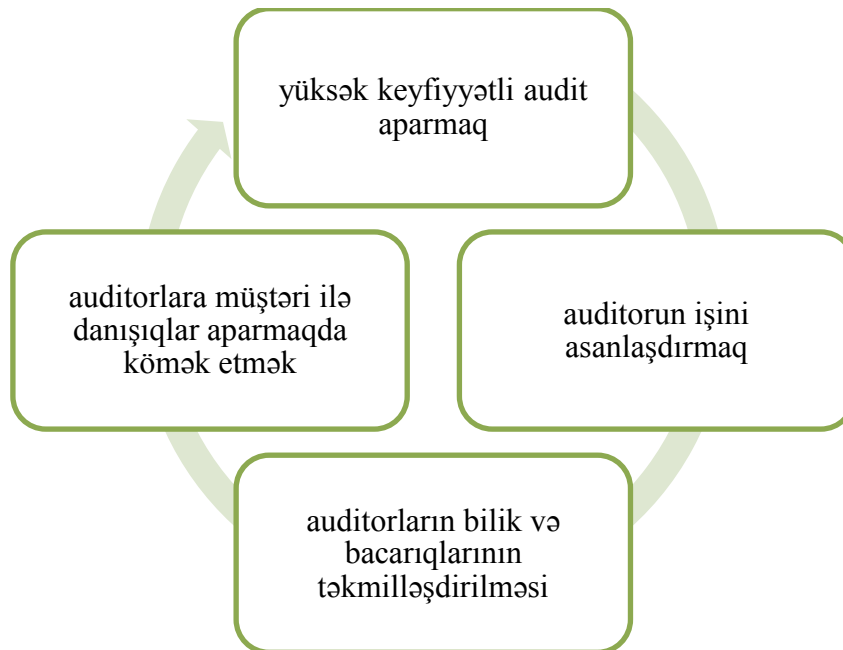
15. Yoxlanılan təsərrüfat subyektinin rəhbərliyi tərəfindən verilən izahatlar;

16. Maliyyə hesabatlarının ilkin və müqayisəli göstəricilərinin ilkin təhlili;

17. Auditdə şirkətlərarası keyfiyyətə nəzarət.

Standartlar yoxlamanın keyfiyyətinə və etibarlılığına münasibətdə auditin nəticələrinə müəyyən bir zəmanət verir. Standartların mənası cədvəldə göstərilmişdir.

Sxem 1.

Audit fəaliyyətinin qaydaları müəyyən etdi ki, hər bir audit təşkilatı qanunun tələblərini, audit fəaliyyətinin qaydalarını nəzərə alaraq sığorta təşkilatlarının auditini üçün ümumi şirkətdaxili tələbləri hazırlamağa borcludur. Yoxlama nəticələrinə əsaslanaraq audit şirkəti tərəfindən verilən məlumatlara diqqət yetirmək vacibdir. Audit fəaliyyətinin qaydalarına uyğun olaraq, sığorta təşkilatı tərəfindən aparılan yoxlama, qısa yoxlama rəyi, tam audit hesabatı, sığorta təşkilatının rəhbərliyinə yazılı məlumat və lazım olduqda ekspert rəyi əsasında formalaşan nəticə verir. Sığorta təşkilatlarının fəaliyyətlərinin spesifikliyindən qaynaqlanan auditin aşağıdakı əsas istiqamətlərini ayırd edə bilərik:

1. Sığorta şirkətlərinin hüquqi bazasının auditini.
2. Sığorta müqavilələri portfelinin auditini.
3. Daxili nəzarət sisteminin qiymətləndirilməsi.
4. İdarəetmə keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi.
5. Nizamnamə kapitalının formalaşdırılmasının auditini.
6. Sığorta və təkrarsığorta əməliyyatlarının auditini.

7. Sığorta ödənişlərinin auditi.
8. Sığorta ehtiyatlarının formalaşmasının auditi.
9. Sığorta ehtiyatlarının yerləşdirilməsinin auditi.
10. Dövlət orqanlarına təqdim olunan maliyyə hesabatlarının auditi.

Sığorta şirkətinin auditi hüquqi statusundan başlayır. Sığorta şirkətinin hüquqi statusunun yoxlanılması zamanı auditor dörd növdə sənəd üzrə yoxlamaları həyata keçirir. Bu sənədlər: şirkətin təsis sənədləri, dövlət qeydiyyatı haqqında şəhadətnamə, sığorta fəaliyyəti üçün lisenziya və təşkilati sənədlərdən ibarətdir. Təsis sənədləri - təsisçilərin ümumi yığıncağı tərəfindən təsdiq edilmiş və müəyyən edilmiş qaydada qeydiyyatdan keçmiş sığorta təşkilatının nizamnaməsidir. Sığorta fəaliyyəti üçün lisenziyaların yoxlanılması zamanı lisenziyanın mövcudluğunu təsdiqləyən auditor, lisenziyanın dayandırılmasının və ya ləğv olunmadığını yoxlamalıdır. Bu cür fəaliyyət üçün əsaslar "Sığorta fəaliyyətini həyata keçirmək üçün lisenziyanın verilməsi, məhdudlaşdırılması, dayandırılması və ləğv edilməsi qaydası haqqında" Əsasnamədə verilmişdir. Təşkilati sənədlərin auditi zamanı auditor, ümumi yığıncaq protokollarını, direktorlar şurasının iclaslarının protokollarını, daxili qaydaları, icra orqanının əmr və sərəncamlarını və digər daxili tənzimləmə sənədləri haqqında məlumatla sahib olmalıdır. Sığorta şirkətlərində audit yoxlaması sxem 2-də verilmiş istiqamətlər üzrə həyata keçirilir:

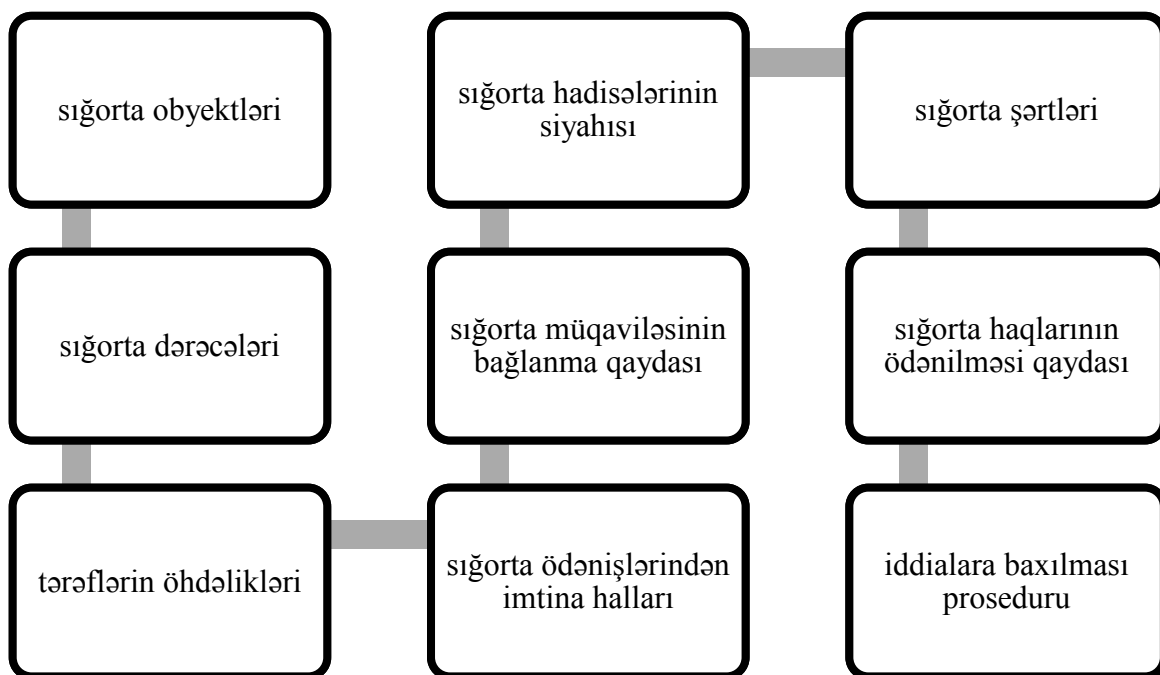
Sxem 2.

AUDİT 2021, 4 (34), səh.25-34.
AUDIT 2021, 4 (34), pp. 25-34.

Fəaliyyətin qanuna uyğunluğunun auditini aparan zaman auditor qeyd etdiyimiz istiqamətlər üzrə yoxlamaları həyata keçirməlidir. 1. Yoxlama prosesi zamanı auditor sığortaçı tərəfindən həyata keçirilən və lisenziyaya icazə verilən sığorta növlərinin uyğunluğunu yoxlamalı və fəaliyyətin qanunun tələblərinə uyğunluğunu müəyyənləşdirməlidir. Ticarət, bank fəaliyyəti sığortaçıların birbaşa fəaliyyətinin predmeti ola bilməz. 2. Auditor qaydaların sığorta növünə görə mövcudluğunu yoxlamalı, onların sığorta təşkilatının rəhbəri tərəfindən təsdiqlənməsinə əmin olmalıdır. Auditor müəyyən edilmiş sığorta müqavilələri formalarının və sığorta şəhadətnamələrinin Sığorta Qaydalarına əlavə olub-olmadığını yoxlayır. 3. Auditor təşkilatın təqdim etdiyi Sığorta Qaydalarında aşağıdakı cədvəldə verilmiş əsas bölmələrin olub olmadığını yoxlamalıdır:

Sxem 3.

Qeyd edilən bölmələrin yoxlanılması auditora sığorta şirkətinin fəaliyyətinin qanuna uyğunluğu barəsində lazım olan nəticəni əldə etməyə kömək edəcək. Sığorta müqavilələrinin portfelinin auditini zamanı auditor sığorta müqavilələrinin təhlilini aparmalı, “Sığorta işinin təşkili haqqında” Qanuna, Sığorta Qaydaları və digər normativ hüquqi aktlara uyğunluğunu qiymətləndirməlidir. Auditor sığorta müqavilələrinə xitam verilməsinin qanuniliyini də nəzərə almalıdır. Auditor daxili nəzarət sistemini qiymətləndirən zaman yoxlanılan sığorta təşkilatındakı daxili nəzarət sistemini qanunun tələblərinə uyğun olaraq öyrənməli və qiymətləndirməlidir. Daxili nəzarət sisteminin qiymətləndirilməsi auditor tərəfindən üç istiqamətdə aparılır:

- sığorta təşkilatının daxili nəzarət sistemi ilə ümumi tanışlıq;
- daxili nəzarət sistemi etibarlılığının ilkin qiymətləndirilməsi;
- daxili nəzarət sistemi qiymətləndirməsinin etibarlılığının təsdiqlənməsi.

Daxili nəzarət sistemi səmərəliliyi barədə auditorun rəyi audit prosedurlarının detallığı və seçmə dərəcəsini planlaşdırmaq üçün əsasdır. Daxili nəzarət sistemindəki ciddi çatışmazlıqları, onların aradan qaldırılması üçün tövsiyələri, auditor yazılı məlumatda yoxlanılan

AUDİT 2021, 4 (34), səh.25-34.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 25-34.

sığorta təşkilatının rəhbərliyinə təqdim etməlidir. Yoxlanılan sığorta şirkətinin idarəetmə keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi fikrimizcə, sığorta şirkətlərinin sığorta fəaliyyətlərini necə həyata keçirmələri, sığorta ehtiyatlarının formalaşdırılması və yerləşdirilməsi, sığortaolunan qarşısında öhdəliklərin vaxtında yerinə yetirilib yetirilməməsindən asılıdır. Sığorta şirkətinin idarəetmə keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi aşağıda müəyyənləşdirdiyimiz doqquz istiqamət əsasında aparıla bilər:

- fəaliyyətin nəticələri (sığorta təşkilatının öhdəliklərini nə qədər uğurla yerinə yetirə bilməsinə görə qiymətləndirilir);
- təşkilati və texniki məsələlərdə səlahiyyət;
- tətbiq olunan qanuna uyğunluq;
- sığorta şirkətinin fəaliyyətini planlaşdırmaq və yeni şərtlərə uyğunlaşmaq imkanı;
- idarəetmə məlumatlandırma və daxili nəzarət sisteminin effektivliyi;
- daxili siyasətə uyğunluq;
- tənzimləyici orqanların yoxlamaları və müstəqil auditorların yoxlamaları nəticəsində görülən tədbirlər;
- idarəetmənin davamlılığını təmin etmək;
- bölgədəki sığorta xidmətlərinə olan tələbatı ödəməyə hazır olmaq.

Nizamnamə kapitalının formalaşmasını yoxlayarkən, auditor, bütün təsisçilərin qanunvericiliyə və təsis sənədlərinə uyğun olaraq nizamnamə kapitalına töhfələrinin vaxtında verilməsi və nizamnamə kapitalının formalaşmasının qanuniliyi və etibarlılığına əmin olmalıdır. Səhmdar cəmiyyətinin nizamnamə kapitalının formalaşması yoxlanılarkən nizamnamə kapitalının formalaşdırılması və qeydiyyatı qaydasına diqqət yetirilməlidir. Səhmdar cəmiyyətinin nizamnamə kapitalının formalaşdırılması qaydası və metodlarını tənzimləyən qaydalara əməl edilməməsi cəmiyyətin özü və səhmdarları üçün ciddi fəsadlara səbəb ola bilər və müəyyən edilmiş qaydada qeydiyyata alınmayan səhmlərlə aparılan əməliyyatlar etibarsız sayıla bilər. Nizamnamə kapitalının kapital mənbələrinin ümumi həcmində hansı nisbətdə olacağını müəyyən etmək də tövsiyə olunur. Sığorta şirkətlərində uçot siyasətinin auditor, mühasibat uçotu və hesabatların vaxtında və tam şəkildə aparılması tələblərinə uyğun mühasibat uçotu üçün zəruri olan sintetik və analitik hesabları özündə əks etdirən mühasibat uçotu sənədlərinin iş qrafiki, ilkin mühasibat sənədlərinin standart formaları təqdim edilməyən maliyyə və təsərrüfat əməliyyatlarının işlənməsi üçün istifadə olunan ilkin uçot sənədlərinin formaları, habelə daxili maliyyə hesabatları üçün sənəd formaları, inventarizasiyanın aparılması qaydası, əmlak və öhdəlik növlərinin qiymətləndirilməsi üsulları və maliyyə və təsərrüfat əməliyyatlarının monitorinqi qaydası, habelə mühasibat uçotunun təşkili üçün zəruri olan digər qərarlara aid sənədlərlə tanış olmalıdır. Daha sonra auditor mühasibat uçotu siyasətində aşağıdakıların əks olunub-olunmadığını yoxlayır:

1. Sığorta ehtiyatlarının formalaşdırılması növləri və üsulları:
 - həyat sığortasından başqa hər bir sığorta növü üçün texniki ehtiyatlar;
 - həyat sığortası növü üzrə ehtiyatın formalaşdırılması üsulu;
 - onların yaradılması nəzərdə tutulursa, yangın təhlükəsizliyi fondlarına qoyuluşların faizi;
2. Verilmiş, lakin iddia olunmayan zərərlərin ehtiyatının formalaşdırılması üçün hesabat dövrü və ayırmaların həcmnin müəyyən edilib-edilməməsi.
3. Profilaktik tədbirlərin ehtiyatına ayrılan məbləğin miqdarı.
4. Sığorta və təkrar sığorta əməliyyatlarının auditoru.

AUDİT 2021, 4 (34), səh.25-34.
AUDIT 2021, 4 (34), pp. 25-34.

Daha sonra auditor, sığorta şirkəti tərəfindən göstərilən sığorta növünün mövcud sığorta qaydalarına uyğun olaraq sığorta şirkəti tərəfindən həyata keçirilə bilərmə sualına cavab tapır. Auditor alınan sığorta haqlarının uçotda əks olunmasının, təkrarsığorta əməliyyatlarının uçotunda əks olunmasının, tarif dərəcələrinin düzgün tətbiqi və sığorta haqlarının hesablanması qaydalarını, alınmış ödənişlər üzrə sığorta müqavilələrinin uçot jurnalında qeydlərin düzgün və vaxtında aparılmasını və alınan (hesablanmış) sığorta haqlarının maliyyə nəticələri haqqında hesabatda əks olunmasının düzgünlüyünü yoxlayır və qiymətləndirir. Sığorta ödənişlərinin auditini apararkən, auditor sığorta ödənişlərinin etibarlılığını yoxlayır, yəni, sığorta hadisəsinin baş verməsini təsdiqləyən bütün təsdiqedici sənədlər mövcud olmalıdır: sığortalıların ifadəsi, sığorta şəhadətnaməsi, yol polisi, tibb təşkilatı, istintaq orqanlarından müvafiq sənəd və s. Auditor həmçinin müəyyənləşdirir ki;

- müqavilələrin sığorta hadisəsi baş verdiyi anda qüvvədə olub-olmaması;
- sığortaolunanın sığorta hadisəsi barədə verdiyi məlumatın vaxtında verilməsi;
- sığorta tələblərinin həcmnin düzgün müəyyənləşdirilməsi;
- sığorta ödənişlərinin mühasibat uçotunda düzgün əks olunması və s.

Auditor yoxlanılan şirkətdə sığorta ödənişlərinin vaxtında aparılmasına nəzarətin necə aparılmasına diqqət yetirməlidir. Sığorta ehtiyatlarının formalaşmasının auditini aparan zaman auditor, yoxlanılan sığorta şirkətinin lisenziyada icazə verilən sığorta növləri ilə əlaqədar ehtiyatların formalaşdırılması qaydaları ilə bağlı daxili əsasnamə hazırladığını və bu hazırlanmış əsasnamənin mövcud qanunvericiliyə uyğun olub olmadığını yoxlayır. Mühasibat uçotu hesablarında ehtiyatların düzgün əks olunması, aşağıdakı addımlardan (sığorta ehtiyatlarının növündən asılı olaraq) ibarət olmalıdır:

– texniki ehtiyatların auditini: əldə edilməmiş mükafatlar üçün ehtiyatlar, zərərlər üçün ehtiyat (əlan edilmiş, lakin tənzimlənməmiş zərərlər üçün ehtiyat, baş vermiş, lakin əlan olunmamış zərərlər üçün ehtiyat, fəlakətlər üçün ehtiyat və zərər nisbətinin dəyişməsi üçün ehtiyat);

- həyat sığortası ehtiyatlarının auditini;
- profilaktik tədbirlər ehtiyatlarının auditini.

Auditor sığorta ehtiyatlarının tənzimlənməsinin auditini aparan zaman şirkətin sığorta ehtiyatlarının yerləşdirilməsinin düzgünlüyünü sığorta ehtiyatlarının yerləşdirilməsi qaydalarına uyğun olaraq yoxlayır.

Bu mərhələdə auditor aşağıdakıları yoxlayır:

– sığorta ehtiyatlarının yerləşdirilməsi tarixləri, sığortaçının sığorta müqavilələri üzrə öhdəlikləri yerinə yetirməli olduğu tarixlərə yaxın olub olmaması. Bu da sığortaçının ödəmə qabiliyyətinə təsir göstərir;

- sığorta ehtiyatlarının yerləşdirilməsi istiqamətinə uyğunluq;
- likvidlik, ödəmə, gəlirlilik prinsiplərinə uyğunluq;
- sığortaedənlərin rüblük təhlili, investisiya fəaliyyətinin təhlili, xüsusən sığorta ehtiyatlarının yerləşdirilməsinin olub-olmaması.

Auditor sığorta şirkətlərində xərclərin auditini yoxlayarkən, şirkətin fəaliyyəti üçün xərclərinin tərkibini və xərclərin düzgün bölüşdürülməsini müəyyənləşdirir. Daha sonra müəyyənləşdirdiyi xərcləri təsdiqləyən əsas sənədlərin mövcudluğunu yoxlayır.

Vergilərin auditini, əlavə dəyər vergisinin (ƏDV) auditini vergi hesablanmasının tamlığı və düzgünlüyünü yoxlamağı əhatə edir. "Əlavə dəyər vergisinin hesablanması və ödənilməsi qaydası haqqında" qanuna əsasən, sığorta və təkrarsığorta əməliyyatları əlavə dəyər vergisindən azaddır. Əsas vəsaitlər və qeyri-maddi aktivlər amortizasiya məbləğləri vasitəsilə müəy-

AUDİT 2021, 4 (34), səh.25-34.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 25-34.

yən edilmiş qaydada silinməklə vergi məbləği də daxil olmaqla uçota alınır. Gəlir vergisinin auditi zamanı sığortaçının gəlirləri düzgün müəyyən edilməli və hesablanmalıdır. Gəlir vergisi üçün vergi bazasının hesablanması zamanı nəzərə alınan sığortaçıların gəlirlərinə, sığortaçının gəlirləri və digər fəaliyyətdən gəlirlər daxildir.

Sığortaçılar tərəfindən göstərilən sığorta xidmətlərinin dəyərinə daxil olan xərclər və gəlir vergisi üçün vergi bazasının hesablanması zamanı nəzərə alınan digər xərclər bunlardır:

1. Sığortalı əmlakın qəza, itki və ya zədələnməsinin qarşısını almaq üçün tədbirlərin maliyyələşdirilməsi üçün ehtiyatlara, habelə yanğın sığortası üzrə alınan sığorta ödənişlərindən yanğın təhlükəsizliyi fondlarına ayırmalar.

2. Təkrarsığortaya qəbul edilmiş müqavilələr üzrə sığorta ödənişlərinin payına görə kompensasiya.

3. Təkrarsığorta əməliyyatları üzrə ödənilən komissiya və bonuslar.

4. İş aparmaq xərcləri.

5. Sığorta fəaliyyəti üçün istifadə olunan əsas vəsaitləri, ayrıca hissələri, sənədlərin və maddi sərvətlərin daşınması üçün yol nəqliyyatı da daxil olmaqla icarə dəyəri.

6. Sığorta fəaliyyəti ilə əlaqədar digər xərclər.

Y E K U N

Sığorta şirkətlərinin audit təcrübəsi gün keçdikcə daha uğurlu olmağa və inkişaf etməyə davam edir. Bazar iştirakçıları sığorta şirkətlərinin xidmətlərinə artan tələbin, sığorta təşkilatlarının fəaliyyətinə nəzarətin gücləndirilməsi və dövlətin bu sahəyə olan diqqətinin artması ilə əlaqədar olduğunu düşünürlər. Sığortaçılar həmişə maliyyə hesabatlarının etibarlılığına diqqət yetirirdilər, lakin indi sığorta qanunvericiliyinə riayət olunmasına, ehtiyatların formalaşdırılması və bölgüsünün düzgünlüyünə daha ciddi nəzarət etməyə başladılar. Müəyyən sahələri yoxlamaq üçün, habelə daxili nəzarət üçün auditorları cəlb etmək mütləq dərəcədə lazımdır. Bundan əlavə, satış öncəsi hazırlıq, şirkət aktivlərinin qiymətləndirilməsi, risk və problem sahələrinin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı daha çox yoxlamalar həyata keçirilməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. "Auditor xidməti haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunu. Bakı şəhəri, 16 sentyabr 1994-cü il.

2. "Daxili Audit haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunu. 2007

3. "Tibbi sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı şəhəri, 28 dekabr 2018-ci il.

4. "Sığorta fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı şəhəri, 25 dekabr 2007-ci il.

5. Audit Standartları. Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası. Bakı şəhəri, 29 iyun 2018-ci il.

6. Abbasov İ.M. Audit, 2013.

7. Əliyev E.A. Sığortanın mahiyyəti, tarixi aspektləri və onun nəzəri əsasları. Elmi əsərlər, №4-2016.

8. Bayramov A.Q. Müəssisələrin idarəetmə sistemində daxili auditin rolu, 2013.

9. Daxili audit: Reallıqlar və perspektivlər, Beynəlxalq konfrans materialları, Bakı, 2012.

10. www.audit.gov.az

11. www.isb.az

12. www.ach.gov.az

*Ганбаров Вугар Ахлиман оглы,
диссертант,
Азербайджанский Государственный
Экономический Университет,
E-mail: vugar.qanbarov.bbu@gmail.com
© Ганбаров В.А., 2021*

ОЦЕНКА МЕТОДОЛОГИИ ПРОВЕДЕНИЯ АУДИТА В СТРАХОВЫХ КОМПАНИЯХ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - определить правила, стандарты, характеристики аудита страховых компаний, а также изучить и оценить области, в которых проводится аудит в страховых компаниях.

Методология исследования - в работе использованы системный подход, логическое обобщение, методы анализа.

Практическая значимость исследования - учитывая важность страховой деятельности в текущем периоде, аудиторские услуги должны быть улучшены с целью повышения их подотчетности, повышения платежеспособности, улучшения качества услуг.

Результаты исследования - страховым компаниям необходимо проводить аудит, чтобы предоставлять более прозрачные, долгосрочные услуги, получать больше прибыли, выявлять недостатки и улучшать качество работы.

Оригинальность и научная новизна исследования - выявлены особенности и направления проведения аудиторских проверок в страховых компаниях.

Ключевые слова: страхование, аудит, страховая деятельность, качество управления, страховая выплата, страховая компания, внутренний контроль.

Vugar Ahliman Ganbarov,
Ph.D. Student,
Azerbaijan State University of Economics,
E-mail: vuqar.qanbarov.bbu@gmail.com
© V.A.Ganbarov, 2021

EVALUATION OF AUDIT METHODOLOGY IN INSURANCE COMPANIES

ABSTRACT

The purpose of the research – define the rules, standards, characteristics of the audit of insurance companies, and study and evaluate the areas in which audits are carried out in insurance companies.

The methodology of the research – the work uses a systematic approach, logical generalization, methods of analysis.

The practical importance of the research – taking into account the importance of insurance activities in the current period, audit services should be improved in order to increase their accountability, increase solvency, and improve the quality of services.

The results of the study - insurance companies need to conduct audits in order to provide more transparent, long-term services, get more profit, identify shortcomings and improve the quality of work.

The originality and scientific novelty of the research – The features and directions of auditing in insurance companies have been identified.

Keywords - insurance, audit, insurance activity, quality of management, insurance payment, insurance company, internal control.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
04.10.2021
Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
11.10.2021
Sərə qəbul olunmuşdur: 20.10.2021

Дата поступления статьи в редак-
цию: 04.10.2021
Отправлено на повторную обра-
ботку: 11.10.2021
Принято к печати: 20.10.2021

The date of the admission of the article
to the editorial office: 04.10.2021
Send for reprocessing: 11.10.2021
Accepted for publication: 20.10.2021